

11166

DAXER GYÖRGY

Az ev. egyház
úrvacsorái tana

631.

11166 Az ev. egyház

úrvacsorai tana
a történetben
és a jelenkor istentiszteletében.

Az arad-békési ág. h. ev. egyházmegye
lelkészi értekezletén felolvasta:

Uc. Dr. Daxer György,
ev. főgymn. vallástanár.

Békéscsabán

Nyomatott a „Corvina“ könyvnyomdában.

1902.

Ágost. hitv. ev. egyházunknak sarkalatos hitcikke az articulus praecipuus, a hitből való megigazulás.¹⁾ Ezen hitcikk szerint minden öntudatos ev. hívő előtt bizonyosnak kell lenni azon igazságnak, hogy Isten előtt megigazulunk, üdvözülünk kegyelemből, a Jézus Krisztusban való hit által, azaz úgy, hogy a mi Idvezítőnk halála s szenvedése által szerzett megváltást hitben elfogadjuk, elsajátítjuk. De épp oly bizonyosnak kell lennie előtte továbbá annak is, amit Luther kis kátéja úgy fejez ki, hogy „saját erőm és értelmem által nem volnék képes Jézus Krisztusban, az én Uramban hinni, sem ő hozzá jutni,“ hanem csak a szentlélek segítségével. És ez a szentlélek hogyan miveli ezt? A kegyelmi eszközökkel: az ige és a szentségek által. Evang. hitünk szerint más uton, mint az ige és a szentségek, ezen kegyelmi eszközök útján a szentlélek nem hat reánk, nem hoz minket Krisztushoz. Ebből világos, hogy azon kérdés: mit tartunk ezen kegyelmi eszközökről és köztük a szentségekről, nem lehet oly közönyös, mint általában hiszik, mert az azokról való

¹⁾ Az előadásba felvett urvacsorai viták történetében Walther rostocki tanár: Reformirte Taktik im Sakramentsstreit der Reformationszeit“ c. értekezésének és Schmid H.: „Der Kampf um Luthers Lehre vom Abendmahl im Reformationszeitalter“ c. könyvének méltánytalanul mellőzött, de helyes megfigyeléseit s adatait, melyek a közkeletű történeti felfogás helyességét sok tekintetben megdöntik, akartam előbb az értekezlet tagjai előtt és most szélesebb körben is megismertetni, mert azok Luthernek és az evang. egyháznak igazát ezen harcokban kedvezőbb világításba helyezik, mint az eddig rendesen történt.

helyes hitünk a helyes uton is vezet Krisztushoz, míg a róluk való téves hit könnyen tévutra és nem Krisztushoz vezet. Tehát a kegyelmi eszközökről s köztük a szentségekről szóló tan sem lehet jelentéktelen s mellékes, hanem ellenkezőleg egyházunk központi tanával, a megigazulásról szóló tannal való legszorosabb összefüggésénél fogva maga is evang. hitünknek egyik központi s igen fontos tanává válik.

A szentségekről és köztük az urvacsoráról szóló tan ezen nagy jelentősége indokolja, hogy mai összegyűjtésünkön vele foglalkozni szándékozom.

Nem szándékozom a jelen alkalommal az *urvacsorának szereztetési igéivel* foglalkozni, noha azoknak értelme miatt a legújabb időben érdekes vita is volt, melynek folyamán egyesek még az Urnak azon szándékát is kétségbe vonták, hogy az urvacsorát, mint ismétlődő istentiszteleti szertartást, szerezni akarta. Az „Ev. Egyházi Szemlének“ egy korábbi (1896. s 1897.) évfolyamában egy igen jó cikksorozat jelent meg ezen vitáról, melyre most csak utalni akarok. Elég nekünk az, amit ezen cikksorozat is eredményül felmutatott és ama vita egyik higgadt megítélője, *Schultzen*²⁾ konstatál, hogy a rendelési igék szerint a tanítványok valóban Krisztus testét és vérének vették, ép úgy Pál apostol szerint a keresztyének is, akik azt a vacsorát megismételték és hogy a régebbi időből, pld. a jeni Rückert is, a ki pedig az evang. urvacsorai tan ellenzője volt, elismeri, hogy Pál apostol az urvacsoráról az ev. egyház értelmében tanított.³⁾

Nem is akarom én ez alkalommal az *ókori és*

²⁾ Das Abendmahl im neuen Testament c. művében, pld. a 37., 38., 42., 54., 64. oldal.

³⁾ v. ö. Luthardt Comp. d. Dogmatik. 8. kiadás, 350. sk. oldal.

özépkori történeti fejlődés fonalán kimutatni, hogyan lett a r. kath. egyházban az urvacsorából a miseáldozat, hogyan keletkezett a transsubstantiatio tana, hogyan indokolták a concomitantia tanával a kehely elvonását és hogyan koronázták meg az egész szentírás ellenes r. kath. rendszert az Ur napja ünnepének az egyház első ünnepévé való avatásával. Csak a reformáció korával akarom kezdeni az urvacsorai tan történetének vázlatos ismertetését, hogy meggyőződjünk a történetből is, *mily szoros összefüggés van ev. egyházunk lényege, sőt léte és az urvacsorai tan között.*

Mint a róm. kath. egyház minden visszaélése dolgában, úgy az urvacsoráról szóló tanban is csak lépésről lépésre vált el *Luther* a róm. kath. egyháztól. Eleinte elvetette a miseáldozatot és a kehely elvonását, 1519-ben a transsubstantiatio tana is kétségessé vált előtte és 1520-ban 3 reformátori főmunkája egyikében, abban, melyben *az egyház babyloni fogságáról* szól, már élénken kikel a kehely elvonása, a transsubstantiatio tana és a miseáldozat ellen és erősen hangsúlyozza az urvacsora élvezéséhez *a hit* szükségességét. A mellett, hogy a szentírás szavai szerint megmarad az urvacsorában a kenyér és a bor, átlényegülés tehát nincsen, megállhat az is, hogy a kenyérben és a borban valóban jelen van az Ur teste és vére. Ezen realpraesentiához *Luther* ezentul⁴⁾ állandóan ragaszkodott, mert az Isten igéje kényszerítette, „melyet — mint mondá⁵⁾, — nem szabad erőszakosan elcsürni-

⁴⁾ 1525-ben megvallotta *Luther*, hogy 5 év előtt örült volna, ha valaki azt mondta volna neki, hogy az urvacsorában csak kenyér van, mert evvel mérhette volna a legerősebb ütést a pápaságra.

⁵⁾ L. Masznyik Stromp: *Luther* három alapvető reformátori munkája. 138. old. De *Köstlin* szerint (*Herzog* R. E. 3. kiadás XI. köt. 74. l.) „was ihn bei seiner Annahme der wahren Gegenwart des Leibes Christi beharren liess, war nicht ein blosses Kleben an Buchstaben der Einsetzungsworte.“

csavarni.“ Két évvel később (1522.) megismerkedett a cseh atyafiak urvacsorai tanával, amely nem felelt meg egészen tetszésének, és egy hágai ügyvéd Honius (vagy Hoën) nézetével, mely szerint a „hoc est corpus meum“ – szereztetési igékben az *est* szó significat-tal magyarázandó, mintha Krisztus azt akarta volna mondani: „Ez *jelenti* az én testemet.“ Luther Honius magyarázatát nemcsak nem fogadta el, hanem egyik iratában: „Vom Anbeten des Sakraments“ (1523.) meg is cáfolta. Közben okult Luther a wartburgi tartózkodása alatt Karlstadt és társai szította zavarokon és Münzer Tamás, meg rajongó társai féktelen subjektivismusán. Luther felismerte az evangéliomellenes, törvényszerű rajongó szellemet és a veszedelmet, mely abból keletkezhetik. A szentírás és különösen az ótestamentom törvényszerű érvényesítése (az istentisztelet terén pl. a képek eltávolítása, vagy az állami s a polgári élet terén a sociális különbségek eltörlése⁶⁾ és a szociális bajok orvoslása stb.) egyrészt, az Isten igéjének megvetése (a belső kinyilatkoztatás hangsúlyozása, a keresztség és az urvacsora „szellemi“ értelmezése), másrészt ugyanazon rajongó szellem kifolyása, melyben Luther az állami rendnek és az evangéliomnak is veszedelmes ellenségét, sőt egyenesen az ördög művét látta. Amily hévvel üldözte ezen ferde „szellemi“ rajongást, oly erővel szállt szemben Karlstadt új urvacsorai tanával szemben is, a melyben az Ur testének és vérének jelenlétét tagadta.⁷⁾ Karlstadt menekülni volt kénytelen és eljutott Strassburgba, hol

⁶⁾ Karlstadt pl. hazaküldte tanítványait, elvetette a tudományt és a tudományos promotiókat s maga is mint paraszt akart élni.

⁷⁾ Azt állította, hogy Krisztus az urvacsora szereztetésekor e szavaknál: „ez az én testem“, nem a kenyérré, hanem saját testére mutatott.

Capitot s Bucert igyekezett tanának megnyerni, majd Baselbe ment, ahonnan Luther ellen irt. Luther, ki egyik iratában már figyelmeztette a strassburgiakat („An die Christen zu Strassburg“), most Karlstadt ellen megírta könyvét: „Wider die himmlischen Propheten von den Bildern und Sakrament“ (1525.) Ez tehát az urvacsorai vita kezdete, mikor Luther tulajdonkép még csak Karlstadt és a rajongók tanával áll szemben.

Karlstadt a Svájcban pártfogásra talált. Zwingli, ki saját vallomása szerint soha sem hitte, hogy az urvacsorában az Ur teste és vére jelen van, csak nem tudott boldogulni a szentírás szereztetési igéivel. Azért nagyon örült, mikor ama Honius-féle magyarázat, melyet Luther elutasított, tudomására jutott, mert avval a szentírás szavait is be tudta illeszteni addigi urvacsorai tanába. Ezután úgy is tanított, hogy az *est* a szereztetési igékben = significat-tal. De ahelyett, hogy Zwingli úgy, mint Luther, az igazság győzelméről bizonyos lévén, ellenmondástól nem félve, tanával nyíltan fellépett s azt bátran hirdette volna — diplomáciai módon járt el. Abban az időben Luther még a Svájcban is nagy tekintélynek örvendett.⁸⁾ Azért hallgatott Zwingli és mindent került, amivel Luthert ellenmondásra és urvacsorai tana leverésére ösztönözhetett volna.⁹⁾ Előbb elő akarta készíteni a talajt az ő tana befogadására. Bár ezen időben irt irataiban Luthert nem támadja, de ügyes módon tulságos hírét s tekintélyét lejobb szállítani s magát melléje állítani igyekszik.¹⁰⁾

⁸⁾ Zwingli is úgy ír róla: „apud quem omne iudicium sacrae sripturae fuit.“

⁹⁾ Azért még nem is lépett fel Luther tana ellen 1523. irt „Auslegung und Grund der Schlussreden“ című könyvében.

¹⁰⁾ Féltekenyen hangsulyozza önállóságát Lutherrel szemben. — („Mielőtt még csak valaki a mi vidékünkön valamit

Azután — saját vallomása szerint — a dolgot titokban több kegyes s tudós emberrel megbeszélni igyekezett, hogy majd akkor, ha a nyilvánosság elé lép vele, sok védője s barátja legyen. Ezen tervét Zwingli úgy hajtotta végre, hogy egy levélben, melyet címzése szerint látszólag Luther egyik hívéhez Alber Máté reutlingeni lelkészhez intézett, urvacsorai tanát kifejtette és ezt több, mint 500 megbízhatónak tartott hívének elküldte azon kéréssel, hogy azt csak olyanoknak mutassák, kik ugyanazon egy urban való hiten vannak és hogy ki ne nyomassák. Így ismerte meg és fogadta el több mint 500 testvér Zwingli tanát anélkül, hogy Luther és hívei arról tudtak volna. És azoknak mégis azt kellett hinni, hogy Luther és hívei is tudnak róla, hiszen a levél egyik barátjához volt intézve és ha nem szólalnak fel, hát azt kellett hinniök, hogy ők is helyeselik ezen új tant. Pedig tudjuk, hogy nem volt így, mert hiszen a levél csak címezve volt Albernek, de neki el nem küldték. Zwingli furfangos taktikája sikerült. A levélre nyert feleletekből látta, hogy tana általános rokonszenvre talált. Most már nyíltan is léphetett fel vele. Kinyomatta az Alberféle levelet és Karlstadtot Lutherrel szemben védelmébe vette, majd megírta „Commentarius de vera et falsa religione“ c. s más műveit. Így kezdődött meg az urvacsorai harc a svájciakkal. Ezek

Luther nevéről tudott, elkezdtem én a Krisztus evangéliomát prédikálni az 1516. évben.“ Aztán hangsúlyozza, hogy még nem is irt Luthernek s könyveiből is még csak keveset olvasott) S bár Luthert dicséri, dicséretét korlátozza, hogy magát melléje állíthassa („Ha Luther Krisztust hirdeti, akkor csak azt teszi, amit én is teszek.“) Ha tehát az egyik ismerhetett fel valami igazságot, a másik is képes erre, tehát ő maga is. (Példa lesz rá az urvacsora tana, ha majd fellép vele.) Sőt Luthert avval is vádolja, hogy sok dologban ok nélkül enged a rómaiaknak, amire például ugyan most még csak a fülbegyónást hozza fel, de amire majd akkor, ha az urvacsoráról szóló tanával lép elő, emlékezni lehet.

után már alig lehet kétséges, hogy hol van az urvacsorai harc keletkezésének odiuma, Zwinglinél vagy Luthernél, kit épen ezen harc miatt, melyet nyíltan és bátran végig küzdött, annyit ócsárolt barát és ellenfél egyaránt.

Most már támadás támadást követett. Luther helyett Bugenhagen felelt. Oekolampadius is belekeveredett a harcba és mivel zwingliánus iratát a württembergi lelkészeknek ajánlotta, anélkül hogy azok tanát osztották vagy iratát kézhez vették volna, hogy az ajánlást maguknak kikérjék — a württembergi theologusok nyíltan szint vallottak Luther tana mellett a híres „*Syngamma Suevicum*“-ban. A svajci urvacsorai tan a Lutheri tan rovására terjedt. Zwingli azt írhatta: „*victoria in manibus est, utut saeviant Pontifex, Eccii, Lutheri, Bugenhagii.*“

De győzelmük még sem volt teljes, míg Luthert vagy le nem győzték, vagy meg nem nyerték. Azért nem, hogy kerülni igyekeztek volna vele a harcot, mint azok, akik csak Lutherben keresik a harc okát, hiszik, hanem mint leveleik tanusítják, csak lesték az alkalmat, hogy nyilatkozzék és ők megcáfolhassák. Mert hogy erre képesek lesznek, abban nem kételkedtek.

Luther megvetette a támadásokat; nem irt a svajciak ellen. Ekkor a svajciak furcsa eszközhöz folyamodtak, hogy őt nyilatkozatra bírják. Iud Leo kiadott egy könyvet, melyben azt írja, hogy Luther (és Erasmus, kiről szintén szól) sem tanítja az Ur testének és vérének jelenlétét az urvacsorában, vagy ha tanította is valamikor, hát most valószínűleg helyesen tanít, mint a svajciak, mert ha nem — hát nyilatkozzék. De Iud jól tudta, hogyan tanít Luther. Azért egész eljárása csak fogás volt. Hozzájárult még néhány esemény, mely Berger, Luther egy modern

életirója szerint,¹¹⁾ „a svajciak szándékait és jellemét nagyon is kétes színben mutatta és Luther bizalmát az ő becsületességükben nagyon megrendítette.“ Bucer Bugenhagen engedélyével, annak latin zsoltár magyarázatát fordította németre. De ezen fordításba (a 111. zs. 5. v.-nél) becsempészte Zwingli urvacsorai tanát, hogy úgy látszott, mintha Bugenhagen Zwingli tana ellen kiadott irata óta ahhoz megtért volna. Mikor aztán Luther kérdőre vonta, Zwingli képes volt Bucert védelmezni és azt írni, hogy Bucer és korábban Iud szeretetből cselekedtek. „Ők az utat akarták néktek egyengetni — írja, — amelyen menekülhetnétek, vagy a kedvező alkalmat felhasználhatnátok arra, hogy köpenyeget forgassatok (dissimulandi occasionem)“. Mintha Luther és hívei csak úgy lesték volna az alkalmat, mikor vonulhatnak vissza Zwingli pártjára becsülettel és szégyen nélkül. Hogyne lobbant volna fel ilyen insinuációra Luther becsületes, egyenes lelke. — Ugyanigy, mint Bugenhagennel cselekedett Bucer Lutherrel is. Német prédikációit latinra fordította és 3 helyen Luther állításait Zwingli szellemében korrigálta és egy előszóban Luther egyik prédikációja ellen polemizálva, Zwingli tanát propogálja. Sok olvasó, aki Bucer könyvét nem vette volna kezébe, nyulhatott Luther ezen prédikációihoz, amelyek aztán esetleg Luthertől elidegenítették. Nem csoda, ha Luther ilyen eljárás láttára nem talált más jellemzést, mint ezt: mendacia, manifestis mendaciis ortum dogma susceperunt, mendaciis asserunt, perfidia alienos libros corrumperendi propagant.¹²⁾

Hogy Luther ilyen taktikázással szemben, amint felismerte, a gúnyoló és korholó szavakat nem kimélte,

¹¹⁾ Arnold E. Berger : Luther („Geisteshelden“) 2. kötet, 77. lap.

¹²⁾ Enders, Luthers Briefwechsel 5, 389.

azon alig csodálkozhatunk. Persze míg a svájciak szelid s szeretetteljes szavai általában dicséret tárgyát képezik, az ő goromba haragos szavait gáncs éri. Csakhogy a svájciak szelidsége sem volt őszinte, hanem szintén csak taktika. Ők számításból jártak így el. Capito pl. levélben inti Zwinglit, hogy békés hangon, úgy szóljon Lutherhez, mint testvérhez. Oekolampadius azt írja neki: Győzzön Luther az ő szidalmaival és arcfintorításaival, győzzél csak te az irással, a méltósággal és a szelidséggel. Számításukban nem is csalódtak. Sokan akkor és ma is dicsérik szelidségüket. De Luthert nem érintették a szeretetteljes szavak. Ő kiérezte, hogy Zwingli sub optimis verbis telve van gyűlölettel, hogy nem őszinte.¹³⁾ És nem is csalódott. Mert bizony máskép bántak ők Luthernél kisebb ellenfelekkel, pld. Zwingli Straussal; azt írja Capitónak: „Most (t. i. Strauss ellen) használom körmeimet, de azután (t. i. Lutherrel szemben) csupa nyájasság leszek.“ És maguk közt, mikor nem a nyilvánosságnak szóltak, bizony „Saxonicum idolum, homo ille miser, ingratisimusnak“ stb.-nek neveztek. Ilyen taktikázó szelidségnél csak jellemesebb Luther egyenes és nyílt gorombasága.

Ilyen kihívások után Luther is kiállt a harcba. Megjelent a „Sermon von dem Sakrament des Leibes und Blutes Christi wider die Schwarmgeister“ c. irata (1526). Zwingli az „Amica exegesis“-sel felelt. Luther nemsokára kiadta „Dass diese Worte das ist mein Leib noch feststehen“ c. iratát és 1528. u. n. nagy hitvallását az urvacsoráról.

¹³⁾ Köstlin (H. R. E. 3. kiad. 11. köt. 741. l.) azt írja: „wobei dieser (Zwingli) sich eine freundliche Haltung zu geben versuchte, in der That aber mit verletzendem schulmeisterlichen Tone sprach.“

Ilyen körülmények közt s ily tapasztalatok után a marburgi colloquium (1529) eredményre nem vezethetett. Luthernek igaza volt: a svajciaknak más szellemük volt. Erről meggyőződik mindenki, aki Zwingli tanát ismeri. Az urvacsora szerinte emléklakoma, melyen a kenyérnek és a bornak, mint az Ur teste és vére jelképeinek élvezése Krisztus engesztelő halálát idézi emlékezetünkbe. De ezen élvezet nem nyújt nekünk semmiféle különös isteni adományt, valamint az Ur testének és vérének jelenlétéről és élvezéséről sem lehet szó. Ha Zwingli mégis szól néha ilyen élvezésről, Krisztus szellemi élvezését, jó-téteményeinek: a bűnbocsánat elfogadását, a hitet érti alatta. Természetes, hogy ilyen értelemben a hívő mindig élvezheti Krisztus testét s véréét, tehát az urvacsoránál is — ha mindjárt Zwingli azt az urvacsorával kapcsolatban nem is mondja. Ellenkezőleg, mindig erősen hangsúlyozza, hogy az urvacsorában Krisztus teste valóban nem lehet jelen, mert a mennyben van és ha a szerveztetési igékben az *est* szó látszólag mégis azt bizonyítaná, úgy az significattal magyarázandó. Evvel szemben Luther tovább is ragaszkodott meggyőződéséhez, hogy az Ur az urvacsorában valóban jelen van. Hogy az emberi ész ezt felfoghatja-e, nem dönt. Itt az észnek nincsen döntő szava, hanem csak az Isten igéjének. És ha a svajciak azt állítják, hogy nem lehetséges, mert Krisztus teste a mennyben van — akkor is lehetségesnek kell lennie, ha az írás azt mondja, hogy úgy van. Hogy Luther ezen lehetőséget mégis némileg felfoghatóvá is tegye, visszamegy a Krisztus személyéről szóló tanra, mely szerint Krisztus isteni és emberi természete oly szoros egységet képez, hogy mindenütt ahol ő jelen van, személyesen és teljesen, mint isten és mint ember van jelen. „Wo du mir Gott hinsetzest, da musst du

mir die Menschheit hinsetzen, sie lassen sich nicht sondern, noch trennen.“ Így jutott Luther Krisztus teste ubiquitásának, mindenütt jelenvalóságának tanára, amely, mint látjuk, Luther urvacsorai tanának szükségszerű előfeltétele. Ha az Ur testének és vérének jelenléte az urvacsorában valódi és igazi jelenlét, akkor az nem is függhet ami hitünktől. Ami hitünk szükséges ugyan az urvacsora áldásának elfogadására, de nem teszi a Krisztus testét jelenvalóvá, mint pld. a mi képzeletünk valamit jelenvalóvá tehet, ami valóban és igazán nincs jelen. Azért Luther szerint nem csak a hívők, hanem mindenki, a hitetlenek és méltatlanok is veszik az Ur testét és véréét és pedig élvezik azt nem szellemileg, hanem szájjal. Ez a *monducatio impiorum* és *oralis*, Luther tanának két másik ismertető jele. Luther ezen tanát a theologiai segédgondolatok nélkül kifejezte kátéiban. És hogy az ágostai hitvallás is Luther ezen tanát akarta kifejezni, mikor azt mondja: *de coena domini docent, quod corpus et sanguis Christi vere adsint et distribuantur vescentibus in coena Domini et improbant secus docentes* és nem a *transsubstantiatiót*, még kevésbé a svajci tan, melyet ellenkezőleg az „*improbant secus docentes*“-sel kizárt — az világos.

A következő években a vitázó felek közt bizonyos közeledés jött létre. Legnagyobb volt az a wittenbergi konkordia megkötésekor (1536.) Luther Bucerrel és a félnémet városokkal való egyesülésbe beleegyezett azon hiszemben, hogy a hitben és a tanban is megegyeznek, hogy a félnémet városok az ő urvacsorai tanához csatlakoztak. Sőt azt is remélte, hogy a svájciak is hozzájuk csatlakoznak majd ugyanezen alapon. De csalódott. Bucer őt is félrevezethette, hogy a svájciak az ő tanához közelednek, de a svájciakat is, kiket avval kecsegtetett, hogy Luther nincs távol

tőlük. Ezen félreértés alapján folytak a tárgyalások, míg végre Luther türelmét és reményét is veszíthette és már 1539., de igazán csak 1543. s 1544. szállt ismét síkra a svájciak ellen. A svájciak feleltek ezzel a végleges szakítás meg volt pecsételve.

Luther halála után minden szem Melanchthonra irányult. De az interim idejében tanusított tulságos gyengeségével a Lutherhez közel álló körökben bizalmatlanságot, sőt ellenséges indulatot is keltett maga iránt. Különben Melanchthon már régóta kezdett Luther egyes tanaitól elhajolni, mint pl. a megtérés, a jó cselekedetek és nem kevésbé az urvacsora tanában. — Ebben tudvalevőleg Calvin felé hajlott Luther, tekintettel Melanchthon nagy érdemeire, türellemmel viselte ezen különlegességeit. De nem úgy Luther tanítványai. Ők éber figyelemmel és gyanuval kísérték Melanchthon és tanítványainak működését. Hozzá még kitudódott Melanchthon egy leveléből,¹⁴⁾ hogy ő a reformáció eddigi menetével nincs is megelégedve és csak nehezen viselte el azt az igát, melyet Luther reá kényszerített. Így érthető, hogy Luther örökségének tisztasága felett őrködő tanítványai csak még nagyobb gyanuval kísérték és ha azt hitték, hogy Melanchthon s tanítványai megtagadják a lutheri hitet s annak igazságait, élesen kikeltek ellenük.

Ilyen nehéz időben, mikor a wittenbergi reformáció biztos kezű kormányzó és egység nélkül szükkölködött, *Svájc felől* ismét veszedelem fenyegette a luth. urvacsorai tant. Ott u. i. Zwingli halála után *Calvin János* vette erélyes kezébe a reformáció ügyét. Mint francia ember, eleinte bizalmatlanul fogadták Zwingli német hívei, de nemsokára sikerült neki ezen bizalmatlanságot eloszlatni és a svájci reformáció híveit

¹⁴⁾ Carlowitz tanácsoshoz Corp. Ref. VI. 879 old.

egy közös hitvallás, a *Consensus Tigurensis* (1549.) köré gyűjteni. Nehéz volna elképzelni, hogyan jöhetett létre ezen egyezés Calvin és Zwingli hívei közt, ha igaz volna azon közkeletű nézet, hogy a benne kifejezésre jutott Calvin-féle tan az urvacsoráról közelebb áll Luther nézetéhez, mint Zwingliéhoz.¹⁵⁾ Inkább nevezhető Calvin tana Zwingli tana továbbfejlesztésének. Igaz ugyan, hogy Calvin is tanítja az ur testének és vérének jelenlétét az urvacsorában. De ezt nem úgy érti, mint Luther, hogy Jézus megdicsőült teste és vére valóban jelen van, hanem úgy, hogy a mennyben lévő Krisztus hatást gyakorol a hívő urvacsorázóra, melylyel azt annak jótéteményeiben részesíti, míg maga a test a mennyben marad. A kenyér és a bor nem közvetítői az Ur teste és vérének és mi azt nem is szájjal, hanem *hittel* vesszük. Azért csak a hívők nyerik az Ur testét és vérének. A szereztetési igéket tropikusan magyarázza. Ilyen szellemi élvezetet, ha visszaemlékezünk, Zwingli is tanított, ha mindjárt ezt a gondolatmenetet nem is kapcsolta össze oly szorosán az urvacsora tanával, hanem attól függetlenül fejtette ki. Azért Calvin urvacsorai tana sem áll lényegében közelebb Luther tanához, mint Zwinglié. Ilyen körülmények között aztán nem is csoda, ha a *Consensus Tigurensis*ben megegyeztek.

Az nem lett volna baj, hogy a svajciak ezen hitvallás alapján egyesültek. De Calvin reményei és tervei még messzebbre terjedtek. Mint egyik leveléből (Bullingerhez) kitűnik, azt remélte, hogy a *Consensus Tigurensis* a szász, azaz luth. egyházaknak is

¹⁵⁾ Igy pld. Loofs a Herzog-féle reálencyklopaedia 3. kiadásában (1. köt. 68. 1) Calvin tanában inkább „eine Modification der Lutherschen als der Zwinglischen Anschauung“ lát; Bereczky egyháztörténete (1 2 l.) szerint is Calvin az urvacsorai tanban közelebb áll Lutherhez, mint Zwinglihez.

hasznára lesz. Azt hitte, hogy a Consensus Tiguren-
 rensis közeledést jelentvén a luth. tanhoz, a luthera-
 nusok azt el is fogadhatnák és így vele a luth. tant
 kiszoríthatná. Azért a svajciak élénk propagandát
 fejtettek ki új hitvallásuk mellett. Fáradozásuk nem is
 volt hiába. A Consensus Tiguren-
 sisknak, köztük — mint tudjuk — Melanchtonnak
 tetszését is megnyerte. Ugyanigy álltak tanítványai is.
 Ezen Melanchtoni irány segítségével, remélte Calvin,
 hogy sikerül a luth. tant a luth. egyházakból kiszori-
 tani s helyébe a magáét tenni. Ezen céltől az 1550-es
 években látszólag már nem is voltak oly távol.

Ekkor lépett fel (1552.) Westphal hamburgi lel-
 kész, hogy a lutheránus egyházat e veszélyre figyel-
 meztesse. Maga Calvin felelt neki. Ámbár Westphal
 szeliden s szenvedély nélkül ír,¹⁶⁾ Calvin mégis harag-
 jának egész özönével támadta meg s főlényét nagyon
 éreztette vele. Ez csak úgy érthető, ha Calvin már
 közel valónak képzelte fent említett célját, mert a
 lutheránusok a Consensus Tiguren-
 siskra hallgattak. Hogy most Westphal ezen csalódását felfedte, szerinte
 a régi harcot ismét felelevenítette, ez bánthatta, ezért
 haragudott meg oly nagyon.

Calvin haragját még fokozta az a bánásmód,
 melyben ama ref. emigránsok, kik *Jan a Lasco* vezetése
 alatt Véres Mária idejében Angliából menekültek luth.
 országokban részesültek.¹⁷⁾ Ezen emigránsok u. i. Dá-
 niában és Németország több luth. városában le akar-

¹⁶⁾ Stähelin (Herzog R. E. 3. kiad. 3. kötet, 680. 1) szerint
 iratai „voll der gehässigsten Polemik gegen Calvin,“ de nem hi-
 szem, hogy oly szavakat használt Calvin ellen, mint ez ő ellene.
 (pld. „bolond doktor, borju, dühös kutya“ stb)

¹⁷⁾ L. ehhez K r u s k e: Joh. a Lasco und der Sakraments-
 streit 1901. és Lezius a Theol. Literaturbl. 1902 évf. 23. számában,
 kik úgy ítélnék, mint mi.

tak telepedni, de oly provokáló módon viselték magukat, nem elégedtek meg avval, hogy megtürik őket, hanem kolloquiumokat követeltek, hogy urvacsorai tanuk helyességét bebizonyítsák s így a luth. tant, mint helytelent feltüntetve, kiszorítsák, hogy seholy még téli szállást sem adtak nekik. De miért keresték fel épen a *lutheránus* országokat s miért akarták erővel a lutheránus tant megcáfolni, ha nem a propaganda vezette őket, hogy a lutheránus tant a reformátussal kiszorítsák.

Lasco és társai nem respektálták az illető országok luth. voltát, luth. hitvallásait s elveit. Ugy jártak el, mintha Luther urvacsorai tana csak Luther magánnézete volna és még nem is volna ott egyházilag elfogadva, hanem még csak el kellene dönten: hátha a ref. tan a helyesebb. Ő hitte s állította, hogy ő is hivatkozhatik urvacsorai tanával az ágost. hitvallásra, sőt még inkább mint a lutheránusok. Ez méltán ingerelte és provokálta a lutheránusokat. Szóval Lasco is, ép úgy mint Calvin, azt hitte, hogy a luth. theologusok hallgatása azt jelenti, hogy ők helyeselik a Consensus Tigurensist, melynek révén szerették volna Calvin tanát a luth. tan helyébe behozni.

Ez nem sikerült. Mert a luth. egyház legnagyobb részében mégis csak hű maradt hitvallásához. Alig kezdődött a Westphal-féle vita, máris sok egyház, nevezetesen a württembergi is Brenzzel az élén, mellette nyilatkozott. De másutt az evang. egyházban már az ellenség bent volt a vár falai közt. Melancthon tanítványai, kik nagyjában Calvin urvacsorai tanát vallották, és Calvin sok igazi híve is a luth. egyházakban hivatalt vállaltak. Ezek természetesen oda törekedtek, hogy az ő nézetük győzzön s így tudva vagy nem tudva, titokban Calvin tanát igyekeztek Lutheré helyébe tenni. Játékuk annál inkább volt lehetséges,

de annál veszedelmesebb is, mert a tényállást kétértelmű formulákkal takargatták.

Igy történt *Brémában*, hol a kryptokalvinismus hive Hardenberg volt. Ez a Svajcban járt és ott a svajci úrvacsorai tant tette magáévá. Csakhogy a helyett, hogy ezt ellenfelei (Tittmann, Hesshusius, Musäus) szorongatására nyíltan bevallotta volna, úgy tettette magát, mintha lutheri módon tanítana. Hardenbergnek ugyan távoznia kellett Brémából, de később a városban uralomra jutott hivei megmutatták, melyek az ő álláspontjának konsequentíái — a várost reformátussá tették.

Ugyanily eredménye volt a *pfalzi* urvacsorai vitáknak is. Az ország luth. volt. Sőt III. Frigyes választófejedelem maga is meggyőződésből luth. volt. De országában sok határozottan kálvinista irányu lelkész és egyetemi tanár működött. Melanchthon befolyása következtében annak sok tanítványa is nyert ott állást, kik szintén nem helyeselték Luther urvacsorai tanát és a Consensus Tigurensis megjelenése után szivesebben ennek, mint a lutheránusok pártjára állottak. Mikor aztán a választófejedelem az erélyes, de izgága lutheránus Hesshusiust hívta meg az ő országos egyházának élére és ez első sorban az egyház luth. jellegének kidomborítására törekedett, nagy zavarok keletkeztek. A fejedelem Melanchthon véleményét is kikérte. De ez nem kedvezett Hesshusius luth. felfogásának, sőt ellenkezőleg a fejedelmet a kryptokalvinismus határozatlan álláspontjáról tájékoztatta, amelyen az szintén meg nem állhatott, míg a kalvinismus teljes hive nem lett. Ekkor aztán országában is teljesen a kalvinismust juttatta érvényre és a lutheránusokat országából kiűzte, úgy hogy a pfalz, azóta már nem luth. ország többé, hanem református annyira, hogy a ref. heidelbergi kátét is itt készítette III. Frigyes

felszólítására heidelbergi egyetemének két tanára : Ursus és Olivianus.

Hasonló irányban és szellemben dolgoztak Melanchthon halála után annak tanítványai, a wittenbergi és lipcsei egyetem tanárai *a szász választó fejedelemségben*. És hogy nem sikerült nekik Luther tanát kiszorítani s helyébe Kálvinét becsempészni, nem rajtuk mult. A választófejedelem luth. akart lenni és maradni és azt akarta, hogy országos egyháza is az legyen és maradjon. Azt hitte, hogy theologusai is azok. Azért azok nyíltan nem is léphettek fel úrvacsorai tanukkal, de annál buzgóbban terjeszthették azt tanítványaik közt és titokban. Ha a luth. theologusok támadásai által gyanakvóvá tett választófejedelem őket kérdőre vonta, mindig tudták őt lutheránusan hangzó szavakkal megnyugtatni, míg rajta nem vesztek. Ugyanis megjelent egy névtelen irat,¹⁸⁾ mely a luth. urvacsorai tan ellen kel ki. Ezt az iratot nem a könyvkereskedés útján, hanem csendben, magánuton terjesztették. A wittenbergi theologusok is nagyon melegen ajánlották hallgatóiknak és titokban terjesztették. A választófejedelem megtudta a dolgot és az elrendelt vizsgálat kiderítette, hogy theologusai őt évekig tervszerűen tévutra vezették. E felett való felháborodásában keményen megbüntette őket és a luth. tant országában ismét jogaiba visszahelyezte. Ez végleg akkor történt, mikor a kryptokalvinisták tévedései ellen a luth. egyház urvacsorai tanát szabatosan meghatározó Formula Concordiaet ő is sok más luth. egyházzal együtt elfogadta.

Ezen rövid történeti vázlat megmutathatja nekünk, hogy a kryptokalvinista harcok idejében, mikor a mi egyházunk urvacsorai tanáról volt szó, tulajdonkép a

¹⁸⁾ Exegesis perspicua et ferme integra controversiae de s. coena.

mi egyházunk sajátsága és léte maga volt kockán. Ha a kryptokálvinisták győznek, mint Brémában és a Pfalzban, ezen győzelem folytán a mi egyházunk, mint külön egyház is megszűnt s helyébe a ref. egyház lépett volna. Bréma és a Pfalz a példa rá. Itt elérte a svajci reformáció kálvini válfaja, amire az egész luth. egyházzal szemben törekedett, kiszorította és maga lépett helyébe. De nem kisebb erővel törekedett erre, amint láttuk már a Zwingli-féle svajci reformmozgalom is. Ez is a luth. tant szorította ki ott, ahol elterjedt és pedig mily eszközökkel, azt is láttuk. Hogy egészen kiszorítsa és helyébe lépjen — azt Zwingliék is szerették volna. Mindkét izben tehát a luth. urvacsorai tannal a luth. egyházat szerették volna eltemetni. Akik tehát a luth. urvacsorai tant védtek és megmentették, megvédték és megmentették vele luth. egyházunkat is. Ha ily okulással arra a harcra, amely az urvacsora körül a reformációtól a Formula Concordiaeig folyt, visszapillantunk és annak elkeseredettségét, a kryptokálvinismus álutait és már-már biztosnak látszó győzelmét szemléljük, önkénytelenül is csodálkozunk, hogy még van luth. egyház és hálát adunk istennek, hogy mi még annak tagjai lehettünk.

Mindebből pedig világos, hogy egyházunk urvacsorai tana mily fontos és mily szoros összefüggésben áll egyházunknak létével is. Ha tehát egyházunkhoz ragaszkodni akarunk, annak létét fentartani és védeni, akkor annak urvacsorai tana a jelenben sem lehet közömbös előttünk, még kevésbé adhatjuk azt fel „a változott viszonyok miatt“ — mint mondják. Nem is érthetünk azért egyet azokkal, akik az urvacsorai tant annyira mellékesnek tartják, hogy az uniót is lehetségesnek mondják — mert csak az urvacsorai tan áll utjában. Eltekintve azon tévedéstől, hogy csak az urvacsorai tanban különbözik az ev. és

ref. egyház egymástól, mert hisz azok egész lényegükben, az egész tanrendszerben s az erkölcsi élet-felfogásban is — kezdve a Zwingli s Luther közt lévő különbségektől a mai napig — lényegesen eltérnek — az urvacsorai tan nem mondható ily mellékes különbségnek. Sőt az urvacsorai tan szerintünk épen azon pont, ahol a két egyház lényeges különbsége végső kicsucsosodásában és utolsó konsekuensiában a legjobban felismerhetővé válik. Itt válik el, luth. vagy református-e valaki igazán.

Ha ez így van, akkor *egyházunk urvacsorai tanának* nemcsak ismerete, de az ennek *megfelelő cselekvés egyházunk istentiszteleteiben, annak érvényesítése* abban kétségkívül *szükséges*. Erről akarok még néhány megjegyzést kockáztatni.

Egyházunk urvacsorai tanát a többi hitviták vitakérdéseinek eldöntésével együtt a Formula Concordiae nevű hitvallásában tette le. Az urvacsorai vitáknak és a lappangva járó téves urvacsorai tanoknak is véget akart ezen hitvallás vetni a helyes egyházi tan megállapításával. Azért elveti a róm. kath. tévedéseket, a transsubstantiatiót, a miseáldozatot, a kehelyelvonást és az ostya imádását, majd a sakramentariusok, vagyis a reformátusok téves tanait a legfinomabb árnyalato-kig. Azután megállapítja a helyes urvacsorai tant, melyet legjobban az epitome¹⁹⁾ szavaival foglalunk össze: az urvacsorában valóban és lényegileg jelen van ami Urunk Jézus Krisztus valóságos teste és valóságos vére; a kenyérral és a borral kiosztatik és szájjal vétetik mindazoktól, a kik ezen szentséggel élnek, akár méltók vagy nem, akár jók vagy rosszak, akár hívők vagy hitetlenek, de úgy, hogy a hívők

¹⁹⁾ Müller: Die symbol. Bücher, der ev. luth. Kirche 538. 1.

vigasztalást és életet nyernek az urvacsora által, a hitetlenek pedig ítéletet vonnak magukra.

Ezen tan jelentését bővebben magyarázni felesleges. Látjuk, hogy ugyanazon tan az, melyet az ág. hitvallásban már vallottak, csak bővebben kifejtve s védve a reform. tannal szemben. Kimondja a realpraesentiát a ref. szellemi jelenléttel szemben a manducatio oralis a reform. hittel való élvezettel szemben és végre a manducatio indignorumot szemben azon ref. tannal, hogy csak a hívők élvezik az Ur testét és véré, mely a mennyben van. Félreértések elkerülése végett kijelenti még a Formula Concordiae, hogy az Ur teste és vére nem localis inclusio, hanem *valóságos egyesülés*²⁰⁾ által van jelen; továbbá azt, hogy a manducatio oralis nem durván érzékileg — capernaitice értendő.²¹⁾

Igy tehát a F. C. tana lényegileg ugyanaz, mint az ág. hitvallás tanítása. Megmarad a mellett, amit az ágost. hitvallás már mondott, hogy „az urvacsorában az Ur teste és vére valóban jelen van és kiosztatik az élvezőknek *et improbantsecus docentes*“ vagyis úgy mint ez, *nem vállal hitbeli közösséget azokkal, kik máskép, tehát tévesen tanítanak.* És ide tartoznak a reformátusok is. Mert amire mi az urvacsorai és még sok más tanban igent mondunk, arra ők nem-mel felelnek. A hitbeli közösség koronája, mert a legbensőbb közösség az urvacsora élvezése. Azért csak következetes az, hogy a közös urvacsorát evangélikusok és reformátusok, vagy bármi más vallásuak közt a luth. egyházban — addig mig melléktekintetek nem határoztak, mint alaphitvallásunkkal meg nem egyezőt

²⁰⁾ Neveztetik ezen egyesülés még: sacramentalis unionak.

²¹⁾ Még néhány más meghatározását itt figyelmen kívül hagyjuk.

mindig elvetették. Már Luther azt mondta : in Summa ist mirs erschrecklich zu hören, dass in einerlei Kirche und bei einerlei Altar sollten beide Theile (t. i. lutheránusok és reformátusok) einerlei Sakrament holen und empfaen und ein Theil sollte glauben, es empfahe eitel Brod und Wein, der ander Theil aber glauben, es empfahe den wahren Leib u. Blut Christi und oft zweifle ich, obs zu glauben sei, dass ein Prediger oder Seelsorger so verstockt und boshaftig sein könnte und hiezu stillschweigen und beide Theile also lassen gehen, ein jegliches in seinem Wahn, dass sie einerlei Sakrament empfangen ein jegliches nach seinem Glauben.“ És Luther így is cselekedett. A wittenbergi konkordia megkötése idejében Bucerrel és társaival csak akkor élt közös urvacsorával, mikor a tanban megegyeztek és azt a közös hitet vele ugyszolván megpecsételhette. És ez természetes is, mert azt hiszem, hogy ami egyházunk is signum confessionis-nak tartja az urvacsorát — egy pont, amelyre vonatkozólag nem igen található könyvekben felvilágosítást,²²⁾ de amelyre *Frank* bécsi theol. tanár egy nála hallgatott előadáson figyelmeztetett. Azért is olyannak, aki ami hitünkre tér át, felvételekor az urvacsorát szoktuk nyújtani, mint signum confessionis-t, azaz annak jeléül, hogy velünk *egy hitet* vall. A feltétel tehát az, hogy csak egy hiten lévők járuljanak közös urvacsorához. Csak az angló-amerikai sektáknál és az ezek hatása alatt álló hazánkban sem ismeretlen alliance-irányu körökben divik az u. n. nyitott vágy szabad urvacsorai élvezés, melyhez reformátusok, methodisták, baptisták és esetleg odatévedő lutheránusok is járulnak. Nálunk, az evang. egyházban ezt a hitünkkel ellenkező szokást meg kel-

²²⁾ Loofs a Herzog féle R. E. fent említett cikke végén céloz erre, de nem szól bővebben róla.

lene szüntetni és tiszta helyzetet teremteni, a lelkészeknek pedig az idegen vallásuaknak való urvacsorosztást, mint azon hitvallással, melyre megesküdtünk, ellenkező s így lelkiismeretbe ütköző cselekedetet meg kellene tagadni.

Csakhogy nemcsak más vallásuakkal szemben, hanem a saját egyházunkbeliekkel szemben is meg kellene tiltanunk az urvacsorához való járulást, ha az illető nyilvános és kétségtelen jelét adta annak, hogy méltatlanul élvezné az Ur testét és véréét, ha az urvacsorához járulna — és így nagy bünt követne el. Nem szabad könnyedén vennünk az ily esetet, mert a lelkész ezen esetben részes annak bűnében, a ki az urvacsorát méltatlanul felveszi — ha tudja, mit tesz és másképp is cselekedhetnék. Hogy milyen bűnök azok, amelyeknél az urvacsorát meg kellene tagadni — azt meg kellene állapítani, valamint azt is, hogy mikor vehető fel az az eset, hogy az illető bűnét megbánta — amikor aztán megint oda kellene bocsátani az urvacsorához. Mindezeknek megállapítása persze, mivel egyházfegyelem gyakorlásáról volna szó, az egyház által megállapítandó egyházfegyelmi intézkedések közé tartoznék, melyek már ugy is nagyon szükségesek volnának.

Némileg pótolja ezen bajok orvoslását az a szokás, hogy az urvacsorát megelőzi a gyónás, melynek beszédjében a lelkész figyelmezteti az urvacsorához járulókat, hogy mint méltók járuljanak az Ur asztalához. De ezen — hogy ugy mondjam, maradványa és surrogatuma egy régi jó egyházi intézményünknek, kevésbé felel meg ezen célnak: az urvacsorai vendégeket arra figyelmeztetni s kiválogatni, hogy méltóan vegyék fel a szentséget, melynek ama régi jó egyházi intézmény igen jól felelt meg. Értjük a luth. magángyónást, mely nem tévesztendő össze

a róm. kath. fülbegyónással.²³⁾ Csak a ref. egyház törölte el a reformáció idejében, míg a luth. egyházakból csak a racionalismus kora seperte el. A magángyónásnak a jelen korban való pótlására ki kellene mondani és evvel módja volna a lelkésznek a méltatlanokat is visszatartani, a más vallásukat is felvilágosítani, hogy nálunk nem vehetik fel az úrvacsorát, azt, hogy az úrvacsorához járulni kívánók előzőleg lelkészüknél jelentkezni tartoznak. Ezen alkalommal aztán ki lehet puhatolni, hogy az urvacsorával élhetnek-e, ha súlyosabb bűn nyomja lelkiismerüket, azt elpanaszolhatják, lelkipásztoruktól tanácsot, vigaszt nyerhetnek stb. Látjuk, a jelentkezés lelkipásztori gondozásra is a legszebb alkalmat adná. És ha csak az járulhatna az úrvacsorához, aki előzőleg jelentkezett, nem állhatna akárki a lelkész elé az úrvacsoránál, akit nem is ismer s kiről azt sem tudja: evangélikus-e vagy róm. katolikus.

Ha a máshitűek és a méltatlanok urvacsorához járulása már nem egyeztethető össze egyházunk urvacsorai tanával, akkor még kevésbé az a szokás, amely néhol divik és a *nagy-geresdi egyezés* által a diaspora lelkészeinek kötelességévé tétetik, hogy t. i. az urvacsorát az ev. lelkész kétféleképp, ev. és ref. módon szolgáltassa ki. Először ad az evangélikusoknak ostyát és bort a kehelyből, azután a reformátusoknak kenyérdarabokat, hogy abból maguk vegyenek és a kelyhet, hogy abból maguk igyanak.²⁴⁾ Igaz, hogy

²³⁾ Ott kötelező minden bűn felsorolása, a magángyónásnál csak azt mondja el a hívő, amely lelkiismeretét bántja, ott kötelező, itt szabad a gyónás, ott ítél a r. kath. pap – és dönt – az üdvösség fölött, itt tanácsot ad a lelkész.

²⁴⁾ Egyezés 8. §. b). Egy kis jóakarattal és lelkiismereteség mellett, melylyel egyházunk elveivel szemben tartozunk, meg lehetett volna oldani ezen kérdést úgy, hogy az urvacsorai istentiszteletre eljönne a másvallású (pld. ha ev. a diaspora lelkésze, a reform.) hívek legközelebbi lelkésze, aki ezeknek feladná az urvacsorát. Az ev. lelkész lelkiismeretét sérti még a 8. §. c) vége és d) vége, 9 §. c), 18. § a) eleje.

egyházunk tana szerint az nem tartozik az urvacsora lényegéhez, hogy *milyen* kenyeret és a bort *hogyan* adjuk; úgy, mint a keresztelezésre sem lényeges, hogy a keresztelezőt úgy kereszteljük, amint Krisztus megkeresztelkedett, (mint a baptisták tartják). A reformátusok szerint lényeges, hogy az urvacsorát úgy adjuk, ahogyan azt Krisztus adta tanítványainak, ha kovászos kenyeret adott (ami nem valószínű), hát azt kell adni, ha tanítványai kezébe adta a kelyhet, hát nekünk is így kell cselekedni. Az ev. egyház nem lát az evangéliomban ily új törvényt és a szentírásban törvénykönyvet, amint általában nem osztja a ref. egyház törvényszerűségét. A keresztyén szabadság álláspontjára helyezkedve, az egyházi szokásokban lényegét nem lát, azokat, melyek bűn nélkül megtarthatók, megtartotta. Az istentiszteleti formákat és köztük az urvacsora kiszolgáltatását is úgy hagyta meg, ahogy történetileg kifejlődtek, csak evangéliommellenes elemeitől tisztította meg. De viszont azok megváltoztatása az egyház java és épülése szerint sem meg nem parancsolható, sem meg nem tiltható. Ezen a téren semmiféle uniformitást az egyház egységéhez szükséges kellemek nem deklarált. „Az egyház egységéhez elég, ha az evangéliom hirdetésében és szentségek kiszolgáltatásában meg van az egyetértés. És nem szükséges, hogy mindenütt egyforma emberi hagyományok vagy az emberektől rendelt egyforma szokások vagy szertartások legyenek” — így mondja az ág. hitvallás. Ezek a dolgok az *adiaphorákhoz* tartoznak, melyeket Isten sem meg nem parancsolt, sem meg nem tiltott. Azért ily szempont alatt adhatnánk az urvacsorában ostya helyett kenyeret is. De ha tekintetbe vesszük, hogy a ref. egyház az urvacsoránál a kovászos kenyér használatát egyedül, az Ur által parancsolt módnak deklarálja és azt mintegy hitvallási jegygyé teszi —

a kenyér osztása és a kehely nyújtása más megítélés alá esik. A dolog így tekintve, *casus confessionis*-sá lesz, úgy hogy az, aki ily módon osztja az úrvacsorát, evvel negligálja saját egyháza tanát, mintegy azt mondja, hogy ő arra sulyt nem helyez, hanem akár kész volna a ref. hitvallás szerint is hivatalát vezetni.

Ilyen esetben egyházunk utolsó hitvallása a F. C. szerint „*in casu confessionis*“²⁵⁾ vagy „*quando perspicua et constans confessio a nobis exigitur, hostibus evangelii in rebus adiaphoris non est cedendum.*“²⁶⁾ Más helyen: *es tempore, quo veritatis coelestis confessio requiritur . . . in rebus vere et per se adiaphoris non est adversariis cedendum neque permittadum, ut adversarii nobi talia adiaphora . . . observanda imponant et obtrudant sive id manifesta vi sive dolis efficere conentur.*“²⁷⁾ Mihelyt ezt tekintetbe vesszük, megszűnik a szabadság az úrvacsora kiosztása módjában és az egyházunknak tartozó hűség megköveteli, hogy az úrvacsorát csak úgy osszuk ki, amint az a mi egyházunkban szokásos. Sőt követnünk kellene e tekintetben az úrvacsorai kiosztási szavak megállapításánál a régi luth. egyházi rendtartásokat, amelyek a kiosztási igékben a test és vér szavak elé a valóságos jelzöt beszúrták.²⁸⁾ Érdekes és a mi fejtegetéseink igazolására itt felemlítjük azt, hogy Poroszországban akkor, mikor az uniót behozták s evvel a luth. egyháznak ott véget vetettek, a kiosztási szavakat is megváltoztatták, úgy hogy azt evang. és reform. egyaránt a maga értelmében magyarázhatta. A formula így

²⁵⁾ Müller i. m. 551. l. epitome X. 2.

²⁶⁾ Müller i. m. 552. l. epitome X. 6.

²⁷⁾ Müller i. m. 699. i. Sol. decl. X. 10.

²⁸⁾ Mint a brandenb.-nürnbergi (1591), koburgi (1626) egyházi rendtartások. L. H. R. E. 3. kiad. I. köt. 73 l.

hangzik: „a mi Urunk J. Kr. azt mondja: vegyétek stb.“; 1895. így változtatták meg: vegyétek és egyétek — mondja a mi Urunk J. Kr. stb. Továbbá érdekes az, hogy az unio jeléül az úrvacsora közös élvezését rendelték el és annak keresztülvitele jeléül maga a király is Potsdamban a Garnisonskircheben lutheránusokkal és reformátusokkal vegyest vette fel az úrvacsorát.

Ezekből világosan látható, hogy az úrvacsorai istentiszteletben mindaz, amit a fentiekben elvetettünk, az unio álláspontjából következik és nem a mi egyházunk tanából. És ez az uniói álláspont, mint az unio maga nem is egyezik a mi egyházunk, hanem legfelebb csak a ref. egyház elveivel. Ezt a történet is mutatja, mely szerint Zwingli és a svájciak a tan egysége nélkül is hajlandók voltak egyházi egyezésre lépni, míg Luther és a mi egyházunk az egyház egységéhez csak, de legalább is a tanban és a szentségek kiszolgáltatásában való egyezést követelte, mivel e nélkül az egység csak külső és nem egyuttal belső is, azaz csak látszólagos hazug egység. Ezen egyedül követelt egységgel szemben az unio az egyház egységét abban keresi, hogy az egyház külső kormányzása és istentisztelete, mely hitvallásunk szerint az emberi hagyományokhoz tartozik, legyen egységes, amit pedig, mint tudjuk az ágost. hitvallás éppen nem tart szükségesnek az egységhez. Tehát amiben hitvallásunk szerint egységnek kellene lenni: a tanban és a szentségek kiszolgáltatásában, az unióban éppen különféleség van t. i. luth. és ref. tan s szentség kiszolgáltatása; de amiben egység nem kell, t. i. az egyházkormányzásában és az istentiszteletben, ott meg az unio azt éppen megköveteli. Ebből világos, hogy ami egyházunk hitvallása szerint az unio maga, mint az uniói álláspontnak megfelelő urvacsorai szokások is elvetendők.

Még elmélkedhetnénk azon következmények fölött is, melyeket egyházunk urvacsorai tanának érvényesítése *a liturgia terén* is maga után vonna.²⁹⁾ De ez ma már messzire vezetne. Azért befejezem itt mondani valóimat. Végeztéül csak legyen még szabad fejtegetéseink eredményét néhány rövid tételbe foglalnom.

1. Mivel egyházunk urvacsorai tana úgy a kegyelemből s hitből való megigazulásról szóló központi tannal való szoros összefüggésénél fogva, mint az urvacsorai tan és viták történetének tanúsága szerint is egyházunk lényegével és létével a legszorosabb összefüggésben áll, azért ezen tannak urvacsorai istentiszteleteinkben is érvényt és kifejezést kell nyernie.

2. Azért mint signum confessionis rendesen csak evangélikusoknak kell azt kiszolgáltatni, más vallásuaknak, sem reformátusoknak, sem róm. katolikusoknak, sem sektáriusoknak azonban nem.

3. De a mi egyházunkhoz tartozó urvacsorai vendégek közül is csak azok járulhassanak az urvacsorához, kikről a lelkész felteheti, hogy méltatlanul nem járulnak oda.

4. Ennek keresztülviteléhez az egyházfegyelmi intézkedések az egyetemes egyháznál sürgetendők és azokba az urvacsorától való távoltartás esetei és a visszabocsátás feltételei is felveendők.

5. Szükséges volna a fenti cél érdekében az is, hogy az urvacsorai vendégek az urvacsora felvétele előtt lelkészüknél jelentkezzenek, amely alkalommal a lelkész az illető hitbeli állapotát kipuhathatja, esetleg tapintattal s feltűnés nélkül a méltatlan urvacsorai

²⁹⁾ E tekintetben utalok pld. M u e t h e l Ein wunder Pnukt in der luth. Liturgie című könyvében és folyóiratokban hangoztatott kifogásaira, melyeknek jogosult vagy jogosulatlan voltát kellene megítélni.

élvezést megakadályozhatja vagy pedig lelkipásztori gondozással oda hathat, hogy az illető mint méltó járuljon az Ur asztalához.

6. A kétféle, ev. és ref. egyházi szokás szerinti urvacsoraosztás, mint egyházunk hitvallásával ellenkező uniói szokás, ugy mint maga az unió is elvetendő. E helyett maga az urvacsorai istentisztelet lehetőleg egyházunk tanának megfelelőleg rendezendő; mire például a kiosztási igékben a test és vér szavak elé a valóságos jelzőnek beszurását hozom fel, ugy hogy így hangzanának: „vegyétek és egyétek, ez a mi Urunk Jézus Krisztusnak *valóságos teste . . . valóságos vére . . .*“

